

Prolegomena k poetike slovenskej literatúry po roku 1945

Daniel Domorák

Dňa 28. 11. 2016 sa na pôde Pedagogickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave uskutočnil medzinárodný workshop *Prolegomena k poetike slovenskej literatúry po roku 1945*. Podujatie zorganizovalo Oddelenie literárnej teórie Ústavu slovenskej literatúry SAV v spolupráci s Trnavskou univerzitou v Trnave ako jeden z prvých výstupov grantového projektu *Poetika slovenskej literatúry po roku 1945*.

Podujatie rozdelené do niekoľkých blokov zahájil René Bílik, ktorý za Trnavskú univerzitu privítal všetkých účastníkov a následne odovzdal slovo vedúcemu grantového projektu Petrovi Zajacovi. Ten prostredníctvom svojho referátu *Poetika textu, poetika udalosti* spočiatku upozornil na to, že hoci má rozšírené chápanie významu pojmu poetika oporu v spôsoboch nazerania na tému v zahraničí, vyvstáva v prípade literatúry po roku 1945 predovšetkým z rešpektovania charakteru a kontextov literárnej tvorby daného obdobia. V porovnaní s klasickou poetikou spočíva nové poňatie hlavne v tom, že do hry vstupujú aj texty s primárne operatívnou funkciou (napríklad poetika cenzúry) a okrem textov tiež udalosti (rôzne formy festivít, zjazdov spisovateľov, sprievodov, prvomájových pochodov či iných sociálnych aktivít). Takto široko poňatá poetika vychádza okrem iného aj z teórie divadla či výtvarného umenia a jej úlohou je podľa Zajaca hľadanie pravidiel utvárania, resp. reprezentácie, identifikovania foriem vzťahov a usporiadania.

Ako druhý vystúpil René Bílik s príspevkom *Poetika existencie*, prostredníctvom kto-

rého priblížil svoj filozofickými východiskami motivovaný prístup k širšiemu poňatiu pojmu poetiky. Spočiatku sa zamerlaj najmä na zdôraznenie existenciálneho rozmeru poézie, čo znamená pre Bílika najmä fakt, že poézia dianie nielen zobrazuje, ale že je samotným dianím. Následne sa z filozofického výkladu existencie pokúsil vyextrahovať metodologicky produktívne jadro. To je dané podľa Bílika prostredníctvom dvoch základných konštituentov procesu existovania, ktorými sú svet ako priestor bytia a subjektívne rozumenie ako pohyb existencie smerom k veciam a tým druhým, pričom práve pohyb a jeho typológia môže byť podľa Bílika základom metodologického inštrumentária v existenciálnom poňatí poetiky. Po druhom príspevku nasledovala diskusia, ktorá sa zamerlaj predovšetkým na pojem udalosti.

V ďalšom bloku vystúpil ako prvý Tomáš Horváth, ktorý predniesol svoj *Úvod k poetike subjektu*. Išlo konkrétne o prehľad kľúčových momentov historických koncepcií subjektu, ktorý podal prostredníctvom konštruktu teritória. V ňom sa subjekt rozvrhuje, zakresľujú sa pomyselné línie rozdelenia vnútra a vonkajšku, línie medzi bdením a snom či medzi myslením a telom. Horváth tak rozobral problematiku od Descarta a jeho rozumové ja, cez Spinozu, ktorý zotrel líniu descartovského substančného dualizmu, venoval sa zvnútorneniu človeka Rousseauom, vynájdeniu vedomia Johnom Lockom, Kantovi, ktorý zahrnul do subjektu priestor a čas, Schellingovi, ktorý teritórium rozšíril o nevedomie, ale taktiež

Schopenhauerovi a jeho sfére vôle. Nietzsche prináša najradikálnejšiu kritiku subjektu vôbec a Husserl zasa snahu o čistý subjekt. Takýto prehľad predstavuje pre Horvátha jedno z východísk pre výskum poetiky subjektu čiže textových reprezentácií subjektu v historicky vyvíjajúcom sa kontexte.

Zora Prušková prispela k téme výstupom *Poetika textu ako imitácia, adaptácia a metodológia*. V prvom prípade išlo o prolegomena k súvislostiam medzi normatívnou, historickou a existenciálnou poetikou. Kým pozíciu normatívnej poetiky označila za zrejmú, historickú poetiku nie stabilnú ani operatívnu, tak preferovanie existenciálnej poetiky chápe ako primeranú reakciu na aktuálny stav umenoved. Druhá poznámka sa týkala najmä uvažovania nad pojmovými možnosťami, pričom do kontrapozície postavila Prušková pojem imaginatívnosti a pojem fikcie. V nadväznosti na Wolfganga Isera uvažuje o imaginácii ako o centrálnej vlastnosti nielen tvorby textu, ale tiež čítania ako spoluvytvárania ľudskej subjektivity a prisudzuje tak obrazotvornosti charakter antropologickej danosti, čo jej dovoľuje rozvíjať aj odvodené antropologické konštanty ako imitáciu, adaptáciu a metodológiu.

Daniel Domorák prostredníctvom referátu *Poetika rekonfigurácií* predniesol úvahu, ktorou sa zamerail na tzv. poetiku zmeny – jedného obsahu, ktorým je (hodnotová) konfigurácia vybraného typu literatúry, na jej nové, doposiaľ len latentne prítomné, rekonfigurované poňatie. V prípade konkrétnej, existenciálnej literatúry potom naznačil v historickom vývine špecifiká domáceho literárnovedného reflektovania takéhoto typu literatúry, ktoré zohrávajú úlohu aj pri následnom rekonfigurovaní literárnych hodnôt na poli existenciálne ladennej tvorby štyridsiatych rokov. Po tomto výstupe nasledovala krátka diskusia, v ktorej sa postupne vyjadrili všetci účastníci.

V treťom bloku sa k téme ďalej vyjadril Fedor Matejov, a to konkrétne *K aspektom poetiky kľúčového textu 60. rokov – Šialený mesiac, Ján Ondruš*. Na úvod sa Matejov pristavil pri poetike variantov, to znamená pri viacerých ver-

ziách textu Šialený mesiac od jeho publikovania v šesťdesiatych rokoch až po roky deväťdesiate. Matejov dospel k záveru, že postupným variováním sa eliminovali z Ondrušovho textu tie prvky, ktoré sa neskôr a v iných textoch u Ondruša prejavovali ako kľúčové. Svoju analýzu tak zamerail predovšetkým na motiviku mesiaca, a to aj v jej intertextuálnych presahoch, pričom upozornil na to, že sa v texte veľa hovorí o mesiaci, ale vôbec nie o šialenom. Ďalej si všiml osciláciu medzi naturálnymi významami a snom a taktiež hovoril o asociačnom potenciáli básne či mytologicko-religiózných konotáciách.

Pavel Matejovič sa dotkol poetiky príspevkom *Cenzúra ako problém aktuálneho literárnoteoretického diskurzu*. Zamerail sa na viaceré špecifiká cenzúry, všetky však vychádzali z jednej rozhodujúcej premisy – okrem inštitucionalizovanej cenzúry jestvuje aj latentná cenzúra, ktorá je permanentnou súčasťou každého komunikačného aktu. S tým súvisí aj proces, keď sa z explicitnej cenzúry stáva implicitná, ktorá sa môže meniť až na autocenzúru. Autor s osvojenými pravidlami cenzúry však môže smerovať aj k produktívnej cenzúre, a to tvorbou rafinovanejšieho, mnohovýznamového a poetickejšieho jazyka. Okrem toho sa Matejovič vyjadril aj k pojmu rozptýlenej cenzúry a k jej rôznym špecifikám, ktoré okrem iného vypovedajú aj o tom, že cenzúra je jav vytváraný všetkými príslušníkmi literárneho procesu a nielen cenzurujúcim subjektom.

V následnej diskusii sa hovorilo o potenciáli existenciálnej poetiky, poetiky metafory i básnického pomenovania či poetiky reflexívnych textov. Bílik zasa rozvinul otázku performatívnych výpovedí ako sebakritiky, záväzky či verejné vyhlásenia.

Zornitza Kazalarska svojou *Poetikou prípravy rukopisu* prezentovala v prvom rade najmä nové použitia pojmu poetika v nemeckom kontexte, čiže (špeciálne v literárnej vede) pojmy ako poetika papiera, poetika literárneho archívu, písma, literárnej vecnosti, literárneho rukopisu, listovania či čmáranín. V týchto prípadoch ide všeobecne o zahrnutie materiálnych,

168 telesných, gestických, operatívnych, inštrumentálnych, prezenčných aspektov nielen tvorby, ale aj samotného tvorenia a vyhotovenia. To platí aj pre oblasť, ktorej sa Kazalárska venovala podrobnejšie – poetike scén písania. Upozornila pritom aj na dôležité rozlíšenie dokumentárnych, resp. tematických scén písania prítomných v texte a poetických scén písania, ktoré sú príznačné a majú jasnú poetickú funkciu.

Ako posledná vystúpila Jelena Paštéková s referátom *Intermedialita autorskej poetiky*, v ktorom sa venovala Leopoldovi Laholovi. Vychádzala z teoretických diskusií o intermedialite a o intermediálnom obrate, ktoré sa rozprúdili v deväťdesiatych rokoch na základe konceptu Iriny Rajewsky v súvislosti s rozšírením elektronických a digitálnych médií. Zároveň vystúpili do popredia aj otázky prepojenosti klasickej mediality umeleckých postupov s dobovými kultúrnymi praktikami – ich poetiky. Na základe mediality diela Leopolda Laholu (lyrika, dramatika, filmové autorstvo, próza) uvažovala tiež o dobovej konfigurácii a rekonfigurácii Laholovho diela.

V záverečnej diskusii René Bílik zhodnotil, že hoci všetky príspevky majú osobitý ráz, vychádzajúci zo špecifického zamerania každého výskumu, zreteľne sa začínajú ukazovať aj styčné body, ktoré majú potenciál definovať obsah poetiky slovenskej literatúry po roku 1945. Peter Zajac sa zasa zameral na kľúčové momenty, pred ktorými sa musí výskum grantového projektu vystrihať do budúcnosti. Ide napríklad o prílišné používanie pojmu poetika, ktoré môže prispieť k jej hodnotovej nivelizácii, a to v prípade, ak sa zamieňa pojem poetiky s pojmom štylistika. Riešitelia grantového projektu sa rozišli s tým, že rovnaké podujatie bude usporiadané na pôde Pedagogickej fakulty Trnavskej univerzity aj o rok.

Mgr. Daniel Domorák
Ústav slovenskej literatúry SAV
Konventná 13
811 03 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: domorakd@gmail.com